

Жаңа заман философиясы.

- **Жаңа Заман философиясы**, деп XVII, XVIII және XIX ғасырларды қамтитын дәуір. Шартты түрде – жаңа тарихтың басы деп 1640 жылғы ағылшын буржуазиялық революциясын – капиталистік немесе буржуазиялық қатынастардың, индустриалды өркениеттің бастауы болған құбылысты алады. Үш ғасыр бұрын адамзат ежелгі дүниемен қоштасып (антика және орта ғасырлар), «адам – ғаламдағы ең мінсіз тіршілік иесі, эволюцияның тәжі, демек – дүниенің қожасы» деп сенген жаңа рухани пікірді бекіткен философия болды.

- **Шарль Луи Монтескье** (1689—1755 жж.) — құқық және тарих мәселелерін философия тұрғысынан қарастырған француз ойшылы. Негізгі еңбектері: «Фарсылық хатхар», «Римдіктердің ұлылығы мен күйреуінің себептері туралы пікірлер», т.б.
- Монтескье әр халықтың және елдің заңдарын, саяси өмірін табиғи және тарихи жаздайлардың ерекшеліктерінен деп түсіндірді.
- Заңдар – табиғи және қоғамдық болып екіге бөлінеді. Табиғи заңдарға әр елдің табиғат ерекшеліктеріне байланысты (ауа райы, жер реңі, т.б.) қалыптасқан психологиялық мінез-құлықтар жатады. Бұл заңдылықтар мәңгі және еш өзгермейді. Осы заңдар негізінде өзгермелі қоғамдық заңдар қалыптасады. Мемлекеттік басқару ісі билеуші бекіткен қоғамдық заңдар бойынша жүзеге асырылуы тиіс. Билеу түрінің өзі мемлекеттің жер көлемінің үлкен-кішісіне қарай әр түрлі болуы мүмкін. Осыған орай Монтескье: үлкен мемлекеттер үшін – деспоттық, орта көлемді елдер үшін — монархиялық, ал шағын көлемді елдер үшін — демократиялық билеудің түрлері тиімді деп есептейді. Оның пікірінше, билік бөлініп: заң шығару, атқарушы және сот биліктері дербес, бір-біріне тікелей бағынбайтын болып қызмет атқарулары керек.

- **Дени Дидро** (1713—1784 жж., «Рамо жиені»). **Ламетри** (1709—1752 жж., «Адам — машина»), **Гольбах** (1723 — 1789 жж., «Табиғат жүйесі»), **Гельвеций** (1715 — 1771 жж., «Адам туралы»), т.б.
- Энциклопедистер пікірінше, әлемнің түпнегізі — табиғат, материя. Оның негізгі қасиеттері: кеңістікте көсілу, салмақ, бірлік, түр (форма), қозғалыс.
- Материяның кейбір түрлеріне белсенділік тән болса, кейбіреулеріне енжарлық тән. Белсенділігінің арқасында материя, ешқандай сыртқы күштің әсерінсіз, өзінен өзі туындайды және өз дамуының себебі өзінде.
- Кеңістік пен уақыт бір-бірімен тығыз байланысты және олар материяның негізгі қасиеттері. Ал қозғалыс болса, ол материяның өмір сүру тәсілі. Денелер үздіксіз қозғалыста болады, тыныштықтың өзі де қозғалыстың бір түрі. Бірақ олар қозғалысты механикалық қозғалыс (орын ауыстыру) тұрғысынан қарастырады. Сезімдік түйсіну — барлық денелерге тән. Олай болса, табиғаттың өзінде түйсіктерге ұқсас қасиет бар. Ал, сана-сезімдік түйсіктері бар денелер, негізінде жоғары дәрежеде ұйымдасқан материяның түрінде болады (Гольбах).

- Дүниеде себепсіз ештеңе болмайды, керек десеңіз кездейсоқтықтың өзі де себептіліктің бір түрі. Өзгеріс, даму жай ғана көбею, пайда болу, жеделдету, бәсеңдету. Адам мен қоғамдар осылай дамиды. Сайып келгенде, дүниедегі өзгерістердің барлығы таза механикалық заңдылықтарға бағынады. Мысалы, жануарлар, адамдардың өздері де жаны бар машиналар.
- Адам табиғаттың бөлігі болғандықтан, олардың өздеріне тән табиғи құқықтары бар. Олар — өмір сүру, меншік иесі болу, бостандық құқықтары. Адамдардың бұл аталған табиғи құқықтары феодалдық қоғам тұсында жүзеге асырылмай келеді, себебі онда билеушілердің мінез-құлықтары нашарлап, адамгершіліктері төмендеп кеткен. Сондықтан, халықтың табиғи құқықтарын жүзеге асыру үшін мемлекетті басқару тәсілін өзгертіп, жетілдіру және заңдарды реттеу керек. Ол үшін билеушілерді ағарту керек. «Әлемді пікір билейтін» болғандықтан, мемлекет басқаруда ұлы адамдардың (патшалар, қолбасшылар, ғұламалар, т.б.) рөлі өте жоғары. Демек, билеушілер ақылды, жаңашыр, әділетті болса, халықтың жағдайы жақсарды, өздерінің табиғи құқықтарына жетуге мүмкіндік алады.